

PRIVILEGII OBTINUTE DE ROMÂNI ÎN EPOCA DOMNIEI LUI MATIA CORVINUL

IOAN-AUREL POP

Alăturarea numelui regelui Ungariei, Matia Corvinul, de numele românilor nu este întâmplătoare din mai multe motive. Întii de toate, această alăturare se făcea chiar și în epocă, de către contemporanii marelui rege. Astfel, ambasadorul venețian Sebastiano Baduario, într-un raport de la 1475—1476, asupra componenței armatei ungare, scriind despre luptătorii români din această armată, spune: „din Transilvania sînt românii și care sînt lăudați mai presus decît toți pentru meritele contra turcilor; ei fac parte din neamul regelui și au luptat întotdeauna, și alături de părintele său și alături de maiestatea sa”¹.

Desigur, de la rudele îndepărtate ale regelui, de la sfîrșitul secolului XIV și începutul veacului următor, rude care se numeau Șerbu, Voicu, Radu sau Mogoș și pînă la ilustra persoană regească în plină glorie și putere, este o mare distanță². Este, de fapt, transformarea pe care o mică familie feudală românească și ortodoxă a suferit-o de-a lungul cîtorva decenii pe drumul adaptării sale, al consacării feudalității sale prin imobile și prin catolicizare. Au fost zeci de familii românești transilvănene și bănățene care au urmat o asemenea traiectorie în cadrul unui anume *cursus honorum*. Din rîndul acestor familii s-au ridicat voievozi ai Transilvaniei, episcopi catolici ai Ungariei, cancelari, bani ai Severinului, mari învățați etc., dar numai Hunedoreștii au dat un guvernator și un rege pentru Ungaria.

Aceste fapte nu au rămas fără urmări pentru români, deși sentimentele naționale și solidaritățile etnice medievale au o altă semnificație decît în epoca modernă³. Matia a fost un *rex iustus*, apărător al țării sale și al supușilor săi. A rămas în memoria colectivă ca o întruchipare a dreptății, a demnității și cinstei. În prima parte a îndelungatei sale domnii, pînă prin 1465, regele a urmărit întărirea puterii centrale cu sprijinul ordinelor (inclusiv al orașelor) și desființarea ligii baronilor, iar în a doua

¹ N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. III, București, p. 101.

² C. Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, ed. a II-a, București, 1968; E. Kovács Péter, *A Hunyadi-család*, în vol. *Hunyadi Mátyás*, Budapesta, 1990, p. 29—51. Despre personalitatea și domnia lui Matia Corvinul, vezi Elekes L., *Mátyás és kora*, Budapesta, 1956; Kistaludy Katalin, *Matthias Rex*, Budapesta, 1983; *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500 évfordulójára*, Budapesta, 1990.

³ Mályusz E., *A középkori magyar nemzetiségi politika*, în „Századok”, 1939, p. 257—294 și 385—448; Szekfű J., *La Hongrie médiévale et ses minorités*, în „Nouvelle Revue de Hongrie”, 1936, XXIX (V), nr. 6, p. 520—527; Ioan A. Pop, *Solidarități etnice în eoul mediu — secolele XIII—XVI*, (I), în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj”, 1989, XXIX, p. 67—81. Vezi și partea a II-a, în aceeași publicație, pe anul 1990.

parte, fructificând rezultatele obținute anterior, a manifestat tendințe absolutiste⁴. Stările, care în Transilvania iau aspect de *nationes* (dobîndind și o importantă componentă etnică), tind să se separe net unele de altele, dar mai ales nobilimea de categoriile și păturile de oameni liberi, nenobili. Încă sub Ladislau V, la 1457, fuseseră confirmate nobilimii și celorlalți stăpîni de moșie din Transilvania toate libertățile, drepturile și obiceiurile din timpul regilor anteriori⁵. Totuși, interesele nobilimii nu erau unitare. De exemplu, ordinele nobililor mici și mijlocii erau interesate în consolidarea puterii centrale, pentru anihilarea ligii baronilor. Regele însuși, în fața primejdiei din 1467 (revolta din Transilvania), s-a sprijinit pe nobilimea de rînd împotriva mării nobilimi⁶.

Profitînd de interesele sale în centralizarea puterii și de necesitatea apărării hotarelor sudice în fața pericolului otoman, regele, ca și unii din predecesorii săi, și-a atras de partea sa acele forțe pe care le putea cointeresa în îndeplinirea acestor scopuri. Forma de atragere în societatea medievală, bazată pe supunere și pe ierarhie, nu pe libertate și egalitate, era privilegiul, cu toate variantele pe care acesta le îmbracă. Privilegiile colective, acordate unor comunități, sînt semnificative în acest sens.

De exemplu, în temeiul juridic al unor asemenea privilegii, închegarea comunităților autonome ale sașilor de pe pămîntul liber crăiesc (*Fundus regius*) a făcut mari progrese sub regele Matia⁷. Se conturează tot mai clar procesul de unificare al celor patru ținuturi administrative săsești (Șapte Scaune, Două Scaune, districtul Brașovului, districtul Bistriței) în *Universitas Saxonum*, iar pătura socială privilegiată interesată în acest proces prinde viață și consistență. Regele Matia recunoaște Sibiului în 1464 dreptul de a-și alege singur judele regal sau comitele, care să fie cel dintîi între juzii ori comiții regali din cele Șapte Scaune⁸. Același drept este conferit de rege și celorlalte scaune ale „provinciei” Sibiu, precum și celor Două Scaune. Pe de altă parte, Bistrița și Brașovul s-au desprins definitiv din dependența lor față de comitele secuilor. Pe baza acestor privilegii, pornite din vechiul *Andreanum* de la 1224, toate comunitățile săsești autonome au putut trece la unificarea lor⁹.

Între 1446 și 1453, guvernatorul Iancu de Hunedoara i-a luat sub ocrotire pe secuii de rînd în fața tendințelor de aservire din partea fruntașilor, iar în 1466, în numele regelui Matia, voievodul Transilvaniei recunoaște că pătura secuilor de rînd, așa-numita comunitate a secuilor de rînd (*communitas*), nu este supusă fruntașilor așa cum erau supuse slugile¹⁰. Documentul prevede în continuare libertățile de care se bucură secuii. Se mai stipulează că aceia dintre fruntași care ar încerca din nou să-i împingă pe secuii de rînd în servitute sau să-i mențină în această

⁴ Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. III, Cluj-Napoca, 1986, p. 66.

⁵ Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, partea a 2-a, p. 91, nr. 79 (în continuare *Hurm.*)

⁶ K. Gündisch, *Participarea sașilor la războiul din anul 1467 a transilvănenilor împotriva lui Matei Corvin*, în „*Studia Universitatis Babeș-Bolyai*”, *Historia*, 1972, fasc. 2, p. 21–30.

⁷ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. VI, București, 1981, p. IX și XV.

⁸ *Ibidem*, p. 171–172, nr. 3358.

⁹ *Ibidem*, p. IX și XV.

¹⁰ Jakó Zs., *Evoluția societății la secuii în secolele XIV–XVI*, în vol. în „*Răscoala secuilor din 1595–1596*”, sub red. Benkő S., Demény L., Vekov K., București, 1978, p. 30.

stare, să plătească pentru aceasta cu capul și cu bunurile lor. Iar dacă „cinstita comunitate secuiască” s-ar răscula și ar provoca iarăși răzmeriță, în afară de pedeapsa capitală și de pierderea bunurilor, să-și piardă și vechile libertăți¹¹. De altfel, încă din 1462, regele Matia confirma libertățile acordate de regele Sigismund de Luxemburg secuilor din scaunul Cașin (*Kazon*)¹². În 1473 regele Matia apără iarăși păturile de mijloc față de abuzurile fruntașilor, care amenințau să răstoarne ordinea socială tradițională (bazată pe trei stări) a secuilor. În 1499, privilegiul regelui Vladislav al II-lea, promitea că în viitor, suveranul nu va dona moșiile din Secuime decât secuilor¹³. Regele Matia a creat posibilitatea menținerii particularismului secuiesc, în vederea edificării în mod autonom a structurii feudale specifice, evitând decăderea în rîndul iobăgimii a unor pături tot mai numeroase. Protecția aceasta a păturilor mijlocii s-a datorat desigur și pericolului otoman tot mai amenințător. Pînă la urmă însă, fruntașii (*seniores, primores*), la scurt timp după moartea regelui Matia, cu sprijinul magnaților de la curte, i-au supus pe secuii de rînd, privindu-i de libertățile lor¹⁴.

În viziunea puterii centrale din a doua jumătate a secolului al XV-lea, un rol militar fundamental era destinat păturilor mijlocii ale societății feudale, anume nobilimea de rînd, comunitatea secuilor și elementele similare săsești și românești. Numai o nobilime de rînd independentă din punct de vedere material și capabilă să suporte sarcinile militare putea fi aliatul util al puterii centrale și putea avea rolul de echilibru dorit de rege în viața politică¹⁵.

Din acest punct de vedere, nici românii nu au făcut excepție de la măsurile preconizate de puterea centrală în acea epocă și s-au înscris pe traiectoria oferită de noua perspectivă. În judecarea situației românilor, trebuie să se țină seamă de cîteva deosebiri esențiale față de ceilalți locuitori ai Transilvaniei, deosebiri remarcate și subliniate încă în secolele XIV—XVI, de către contemporani ca Enea Silvio Piccolomini, Antonio Bonfini, Nicolaus Olahus sau Anton Veranesics¹⁶. Întii de toate, românii în veacul XV nu mai sînt parte alcătuitoare de stat, adică nu mai fac parte, ca-n secolele XIII și XIV, din adunările de stări (*congregationes generales*) ale Transilvaniei în numele „națiunii” lor¹⁷. Nobili de origine română există în aceste adunări, dar ei reprezintă acolo starea nobiliară. Apoi românii sînt deosebiți ca origine, profesiune și ca vechime: ei sînt urmașii coloniei romanilor întemeiată în Dacia de împăratul Traian, sînt ortodocși și vorbesc o limbă apropiată de latină și de italiană. Bonfini spune că românii, „înecați sub valul de barbari. . . , luptă nu atît pentru păstrarea neatinsă a vieții, cît a limbii”¹⁸. În fine, mărturiile de epocă mai remarcă

¹¹ *Ibidem*, p. 31.

¹² *Hurm.*, 11/2, p. 137—188, nr. 117.

¹³ *Jakó Zs.*, *op. cit.*, p. 31, 35.

¹⁴ *Ibidem*, p. 35.

¹⁵ *Ibidem*, p. 32.

¹⁶ *Vezi M. Holban, Călători străini despre Țările Române*, vol. I, București, 1968, p. 471—473; 482—483; 486—500; 397—421.

¹⁷ A. Decei, *Contribution à l'étude de la situation politique des Roumains de Transylvanie au XIII-e et au XIV-e siècle*, în „Revue de Transylvanie”, Cluj, 1940, VI, nr. 2, p. 194—232; Gh. I. Brătianu, *Les assemblées d'états et les Roumains en Transylvanie*, I—II, în „Revue des études roumaines”, 1974, XIII—XIV, p. 7—64; 1975, XV, p. 113—141.

¹⁸ M. Holban, *op. cit.*, p. 483.

lipsa de libertăți sau privilegiile ale românilor, faptul că ei nu au autonomii teritoriale (ca nobilii în comitate, ca sașii pe *Fundus Regius* sau ca secuii pe *Székely föld*), ci sînt răspîndiți în toată țara, că sînt cei mai numeroși, precum și starea precară în care se află. Deși de secol XVI, mărturia lui Verancsics este semnificativă din acest punct de vedere, mai ales că face referire la epoca lui Iancu de Hunedoara: Transilvania „este locuită de trei națiuni: secuii, ungurii, sașii, aș adăuga totuși și pe români, care, deși îi ajung ușor la număr [pe ceilalți], totuși nu au nici o libertate, nici o nobilitate, nici un drept al lor, în afară de un număr mic locuind în districtul Hațeg, în care se crede că a fost capitala lui Decebal și care pe vremea lui Ioan de Hunedoara, băștinaș de acolo, au dobîndit noblețea pentru că întotdeauna au luat parte neobosit la lupta împotriva turcilor. Ceilalți sînt toți oameni de rînd, iobagi ai ungarilor și fără așezări ale lor, răspîndiți pretutindeni prin toată țara, locuind arareori în locuri deschise, de cele mai multe ori retrași în păduri și ei împreună cu turmele lor duc o viață nenorocită”¹⁹. Idei asemănătoare, uneori chiar identice, a exprimat și contemporanul lui Verancsics, anume Georg Reicherstorffer, în lucrarea „Chorografia Transilvaniei”²⁰. Amintim în treacăt că Nicolaus Olahus, vorbind despre populația Transilvaniei se referă la *patru națiuni*, iar Enea Silvio Piccolomini, în *Cosmografia* sa, enumeră trei națiuni, anume germanii, secuii și *românii*²¹. În general, observațiile acestor autori sînt corecte. Chiar dacă românii nu mai erau o *natio*, vor să spună autorii pomeniți, ei ar fi putut să fie prin numărul lor, prin origine, prin vechime și prin faptul că trăiau răspîndiți în toată țara. Este însă exagerată afirmația privind lipsa de libertăți și de nobilitate ale românilor. Există încă în secolele XV—XVI o nobilitate românească (*nobiles Valachi*), care activează la nivelul local, în districte și comitate²². De asemenea, se cunosc o serie întregă de privilegii prin care regii Ungariei, voievozii Transilvaniei și alte foruri au recunoscut în scris vechile libertăți românești din anumite zone. Este adevărat însă că românii nu au obținut niciodată recunoașteri globale de libertăți, la nivelul întregii Transilvanii sau al comitatelor din nord și vest, cum s-a întimplat cu sașii sau cu secuii. Deci lipsa de libertăți (privilegii), de care vorbește Verancsics, se referă la națiunea română în ansamblul său.

Privilegiile zonale, acordate chiar de regele Matia sau confirmate de el pentru românii din Transilvania, Banat sau Maramureș se cunosc mai multe. Într-o societate în care drepturile se exercitau prin intermediul privilegiilor, aceste acte au o importanță deosebită pentru derularea vieții românilor în cadrele lor locale.

Cele mai cunoscute și mai importante privilegii care recunoșteau vechile libertăți românești în timpul domniei regelui Matia Corvinul sînt cele acordate celor opt districte bănățene mai de frunte (dintre cele vreo 33, cite erau în total). Este adevărat că românii bănățeni obținuseră recunoașterea libertăților lor cu un an înainte de alegerea lui Matia ca rege, de la predecesorul său Ladislau Postumul (în 1457), însă aplicarea

¹⁹ *Ibidem*, p. 410—411.

²⁰ *Ibidem*, p. 203—210.

²¹ *Ibidem*, p. 425.

²² A. A. Rusu, *Un formular al cancelariei regale din epoca lui Iancu de Hunedoara pentru nobilii români din Transilvania*, în „Acta Musei Napocensis”, 1983, 20, p. 155—167.

celor recunoscute și acceptate în acest nou act s-a făcut abia din vremea domniei ilustrului fiu al lui Iancu de Hunedcara. Întii de toate, în august 1457, comunitatea (*universitas*) nobililor români și cnezilor din districtul Comiat (*Komyathi*) și-a ales ca sol (*nuntius*) pe Vasa de Gamza, care a cerut regelui reîncorporarea districtului respectiv în rândul celorlalte șapte districte românești din Banat, cum fusese odinicară. Regele a aprobat la Viena, în 29 august 1457 cererea nobililor și cnezilor români, fiindcă aceștia plătiseră ei înșiși lui Iancu de Hunedcara suma de bani pentru care Sigismund de Luxemburg zălogise districtul și fiindcă ei, nobilii și cnezii (*nobiles Valachi et kenezii*), conservau și așărau granițele și vadrurile părților infericere ale regatului împotriva turcilor²³. În aceeași zi de 29 august, la stăruințele solilor Mihail Deș de Temeșel și Ștefan, fiul lui Șişman de Boziaș, regele confirmă prin document *omnia et singula eorundem Valachorum et keneziorum privilegia, super quibuscumque eorum libertatibus, prerogativis et iuribus confecta*²⁴. Privilegiul se referă precis la comunitatea nobililor, cnezilor și a celorlalți români din districtele Lugoj, Sebeș (Caransebeș), Mehadia, Alinăj, Caraș, Bîrzava, Comiat și Ilidia, care s-au bucurat de vechi libertăți recunoscute de regii Ungariei și care s-au remarcat prin merite militare deosebite în apărarea hotarelor țării. Privilegiul constă în următoarele:

- să nu se mai doneze nici unui străin, ci numai românilor merituoși posesiuni din cele opt districte;
- să nu fie niciodată desfărțite cele opt districte sau să fie dăruit vreunul din ele cuiva cum se întâmplase cu Comiatul, ce fusese zălogit);
- districtul Comiat se va bucura de aceleași privilegii ca și celelalte șapte;
- nobilii români și cnezii să nu mai fie judecați decât de comitele lor în funcție (desigur în acord cu *antiquam et approbatam legem districtuum valachicalium universorum*), iar dacă nu ar fi mulțumit cu judecata acestuia, atunci să apeleze direct la *iudex curie*, iar apoi la rege;
- nobilii români să fie socotiți adevărați nobili ai țării (*nobiles Valachi instar verorum nobilium regni*);
- comiții sau vicecomiții care strîngeau gloabele și taxele judecătorilor să nu poată lua caii, cîinii de vîntăcare, armele și sicmii de vîntăcare de la cei pedepsiți; astfel de execuție să poată fi îndeplinită numai în fața judeului nobililor acestor români (*iudex nobilium coronarum Valachorum*);
- cnezii acestor români (*kenezii coronarum Valachorum*) să fie scutiți de plata oricărei dări atât față de rege cît și față de alții; să nu poată fi luat nici un lucru sau bun al cnezilor sau al iobagilor lor; dimeni să nu poată chema și sili pe acești cnezi și pe iobagii lor să fie judecați în fața scaunelor de judecată străine; dacă cineva ar avea vreo plîngere împotriva nobililor români, a cnezilor sau a iobagilor lor să fie chemat în fața acestor nobili²⁵.

Recunoașterea și garantarea unității celor opt districte românești pe temelurile funcționării vechilor instituții locale și a structurilor sociale

²³ *Hurm.*, II/2, p. 94—95, nr. 81.

²⁴ *Ibidem*, II/2, p. 92—93, nr. 80; Pesty F., *Krassó vármegye története*, vol. III, Budapest, 1883, p. 404—406, nr. 312.

²⁵ Vezi V. Papacostea, *Civilizație românească și civilizație balcanică. Studii istorice*, București, 1983, p. 230—231; Șt. Pascu, *op. cit.*, vol. IV, p. 51—52.

locale înseamnă conservarea autonomiei unei mari părți a Banatului. În plus pentru orașul Caransebeș, Matia Corvinul recunoaște aceleași privilegii de care se bucura orașul Buda, privilegiile ce fuseseră recunoscute și de Sigismund de Luxemburg²⁶.

În 1468, în temeiul scrisorilor mai vechi ale regilor Ludovic de Anjou și Sigismund de Luxemburg, regele Matia confirmă libertățile satului românesc Feleac, de lângă Cluj.²⁷ Libertățile constau în scutirea de *quingagesima ovium* și de alte dări, ca răsplată pentru faptul că acești români, care și-au trimis soli pentru înnoirea privilegiului, apărau drumul din pădurea Clujului de hoți și de alți răufăcători (*latrones et alios malefactores*). În același an 1468, Matia Corvinul scutea pe românii de pe pământul săsesc (*Fundus Saxonum*) de a mai plăti *quingagesima ovium*²⁸. În legătură cu Feleacul, se mai cuvine remarcat faptul că regele a îngăduit probabil aici funcționarea unei episcopii ortodoxe românești, sub patronajul mitropoliei și domniei Moldovei²⁹.

În ceea ce-i privește pe toți românii din districtul Văii Rodnei (*universi Valachi in districtu Radna Völgye commorantes*), la 1472 regele îi confirmă în toate libertățile lor vechi (*omnes libertates*), obligându-i pe strângătorii de dări din comitatul Dăbîca să nu-i mai înscrie pe acești români în registrele lor de contribuții, întrucît ei țin de orașul Bistrița și nu de respectivul comitat³⁰. Peste doi ani, 1474, regele confirmă privilegiile românilor de pe domeniile cetăților Arva și Lykova³¹. Documentul arată că doi români s-au înfățișat înaintea suveranului, în numele lor și al tuturor celorlalți români (*in sua ac aliorum omnium Walachorum*) din trei așezări aparținătoare amintitelor cetăți și au arătat că ei avuseseră din vechime o serie de libertăți (*habuissent ab antiquo libertates*). La rugămintea lor, regele se simte dator să-i păstreze pe acești români în vechile lor drepturi și libertăți (*in antiquis eorum iuribus et libertatibus tenere et conservare*) care constau în următoarele: în cadrul dării generale a regatului să nu fie obligați la nici o plată; să nu participe la muncile (*labores*) de la cetățile Arva și Lykova; pricinile dintre acești români să fie rezolvate înaintea voievodului lor ales de comunitate, iar dacă ei n-ar fi mulțumiți cu această judecată să poată apela liber la „maiestatea regească” sau la castelanii acelor cetăți; pentru mărfurile pe care le vînd în tîrg sau le cumpără de acolo pentru ei, nu pentru profit, să nu fie obligați la nici o dare sau vamă; să aibă amintiiții români libertatea să-și pască și hrănească oile lor în locurile aparținătoare cetăților Arva și Lykova; cei care cresc oi sau capre să dea cetăților cinci oi din o sută (*vigesima*); scutirile de care se bucură acești români se datorează rolului lor militar, de grăniceri liberi, de păzitori ai drumurilor contra hoților, tîlharilor și a celorlalți răufăcători (*fures, latrones et alii malefactores*), de călăuze pentru drumeti, de apărători cu arma în mînă a acelor regiuni etc.

²⁶ C. Feneșan, *Despre privilegiile Caransebeșului pînă la mijlocul secolului al XVI-lea în „Banatica”*, 1973, II, p. 157—163; Șt. Pascu, *op. cit.*, IV, p. 47.

²⁷ *Hurm.*, II/2, p. 185, nr. 166.

²⁸ *Ibidem*, II/2, p. 186, nr. 168.

²⁹ M. Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. I, București, 1980, p. 277—282.

³⁰ *Hurm.* II/2, p. 221—222, nr. 199.

³¹ N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933, p. 215—216.

O serie de vechi libertăți au fost recunoscute și românilor din comitatul Bereg, cu precădere celor nouă sate din Craina, pe parcursul a circa două secole (1364—1562). Aceste libertăți se referă la recunoașterea dreptului românilor de a-și alege voievodul, așa cum făceau românii din Maramureș (1364) și a dreptului de a fi judecați în toate pricinile (*omnes causas*) de către acest voievod. Privilegiul venea la 1364 din partea reginei Elisabeta. El a fost confirmat apoi cu modificări și restringeri de către aceeași suverană în 1370, 1378, 1380, apoi de către regina Maria în 1383, de către doamna Elisabeta, mama regelui Matia Corvin în 1466, de către Ioan Corvin, fiul regelui Matia în 1493, de către regina Ana în 1506, de către regina Maria în 1523 și de către Ioan Sigismund în 1562³². Mergînd în regiune la 1466, spre a vedea starea domeniului cetății Muncaci, într-o zonă care prin tradiție aparținea reginelor Ungariei, doamna Elisabeta a găsit satele românilor asuprite și nenorocite. Doamna poruncește castelanului să aplice un șir de măsuri pentru nouă sate românești din Craina. Despre cnezi se spune că pot să rămînă în obiceiul lor vechi (*kenezius maneat in sua consuetudine*)³³. În 1493, Ioan Corvinul recunoaște vechea libertate prin care *kenezii et tota communitas de Krajna*, cu acordul castelanilor, își alegea voievodul³⁴.

În 1475, regele Matia emite *litteras super libertatem civitatis nostre Zofeo* [recte Jofeo] *confectas*, prin care poruncește voievodului Transilvaniei ca strîngătorii de dări să nu perceapă de la locuitorii din Dobra (centrul unei district românesc) nimic, fiindcă i-a scutit de orice fel de contribuții³⁵. De altfel, la 11 iunie 1478³⁶, aleșii nobililor și cnezilor români din districtul Dobra obțin de la Matia Corvinul prima confirmare prin privilegiu regal a vechilor lor libertăți ce fuseseră recunoscute de mai mulți voievozi ai Transilvaniei, începînd cu Nicolae Csáki, cam pe la 1420³⁷. Ca și altădată, în vederea acestei confirmări din 1478, adunarea districtului Dobra a ales din rîndul nobililor și cnezilor pe Ștefan *Allazo*, Petru de Săcămaș, Gheorghe Plai și Ladislau Caba, care s-au înfățișat la curtea regală din Buda, cu toate documentele necesare.

La fel vor proceda în 1482 și cnezii din pertinențele cetății Hunedoara. Nu se cunoaște exact numărul acestora, dar peste 30 de ani, în 1512, numai în pertinențele interioare ale Hunedcarei erau circa 130 de asemenea cnezi în 28 de localități, adică circa 4 cnezi de fiecare sat în medie³⁸. La 1482, cnezii hunedoreni au discutat despre vechea lor libertate (*antiqua libertas eorum*), și și-au ales reprezentanții care s-au dus înaintea regelui Matia Corvinul. Regele a aflat de la acești cnezi, care vorbeau în numele tuturor celor ce i-au ales și trimis (*expositum est nostre maiestati in personis universorum keneziorum nostrorum in pertinentiis*

³² Lehoczky, T., *Adalékok a kenezek intézményéhez*, în „Történelmi tár”, 1890, p. 165—173; I. Băltariu, *Vechile instituții juridice din Transilvania. Contribuție la istoria dreptului român*, Aiud, 1934, p. 142—146.

³³ Lekoczky T., *op. cit.*, p. 168—169; I. Băltariu, *op. cit.*, p. 137—138.

³⁴ Lehoczky T., *op. cit.*, p. 169—171; I. Băltariu, *op. cit.*, p. 138—140.

³⁵ *Hurm.* 11/2, p. 234, nr. 212.

³⁶ C. Feneșan, *Districtul Dobra și privilegiile sale pînă spre sfîrșitul veacului al XV-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, 1985—1986, XXVII, p. 319—320.

³⁷ *Ibidem*, p. 307.

³⁸ I. Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea*, București, 1973, p. 166.

castrī nostri Hunyad commorantium), că se cuvine, în acord cu prerogativa vechii lor libertăți, ca ei să fie scutiți de plata oricăror taxe, censuri și contribuții și să aibă de îndeplinit numai sarcinile (militare) pe lângă amintita cetate, dar că, împotriva libertăților lor (*contra libertates eorum*), stringătorii de taxe, censuri și contribuții din districtul (cetății) Hunedoara îi constring adesea pe cnezi la plata acestor taxe, censuri și contribuții³⁹. Regele, auzind aceasta și voind să-i păstreze pe amintiții cnezi ai săi în libertățile lor cele vechi, poruncește stringătorilor respectivi să nu-i mai apese pe cnezi cu plata acestor dări, să nu mai atenteze la libertățile lor, să nu-i mai molesteze sau să le provoace pagube, ci să le îngăduie să-și îndeplinească doar slujbele față de cetate. Este o acțiune similară cu a cnezilor și nobililor români din districtul Dobra, care însă obținuseră o detaaliere în scris a acelor „vechi libertăți” de la voievozii Transilvaniei. La numai patru ani de la moartea lui Matia Corvinul, regelui Vladislav al II-lea i se adresează în 1494 rugămintea sau cererea (*supplicatio*) din partea tuturor nobililor și românilor de rind din districtul Hațeg (*pro parte universorum nobilium et Walachorum districtus Haczak*) ca aceștia să fie scutiți de plata celor 200 de oi, datorate anual în chip de cincizecime a oilor și să presteze pe mai departe fiscului regal numai cele 60 de mărci de argint, în contul aceluiași dări românești⁴⁰. Regele s-a lăsat înduplecat nu numai de rugămintele românilor din Hațeg, ci și de vechile lor documente care le recunoșteau tradiționalele libertăți, dar mai ales de credința și de slujbele acestor nobili și cnezi români, îndreptate spre apărarea țării împotriva turcilor. Efortul acesta s-a desfășurat în vremea domniei lui Sigismund de Luxemburg, dar mai ales sub Iancu de Hunedoara și Matia Corvinul.

Tot în contextul rolului românilor în lupta antiotomană și în cadrul politicii de centralizare, pe fondul creat de urmările conciliului de la Florența (1439) privind reunirea bisericilor, se cuvine apreciată și politica regelui Matia față de „schismatici”. În ciuda presiunilor călugărilor minoriti, regele intervine pe lângă papă pentru a opri jignirile aduse de acești călugări ortodocșilor din Banat (1476)⁴¹. În 1479, Matia Corvinul scutește pe *universos et singulos Valachos presbyteros fidei grecam tenentes in comitatu Maramorosiense existentes* de plata oricăror taxe datorate regelui⁴². În 1481, scutirea de dijma catolică se referă la toți ortodocșii, fără restricție⁴³. Aceste acte, deși nu au fost respectate întocmai, au o mare importanță pentru viața românilor, rămași în covârșitoare majoritate de credință răsăriteană.

Desigur, acestor vechi libertăți colective românești recunoscute sub forma unor privilegii de către puterea centrală, li s-au adăugat sute de recunoașteri individuale. Foarte mulți cnezi și nobili români din Timiș, Caraș, Hunedoara, Hațeg, Maramureș etc. au obținut confirmări ale

³⁹ *Ibidem*, p. 128–129, nr. 17; *Hurm.*, II/2, p. 273–274, nr. 244.

⁴⁰ Ioan A. Pop, *Datul oilor din țara Hațegului în veacul al XV-lea și la începutul veacului al XVI-lea*, în „Sargeția”, 1982–1983, XVI–XVII, p. 292–293.

⁴¹ I. Drăgan, *Românii din Transilvania în lupta antiotomană din a doua jumătate a veacului al XV-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, 1985–1986, XXVII, p. 72.

⁴² I. Mihaly, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Sighet, 1900, p. 536–537, nr. 313.

⁴³ I. Drăgan, *op. cit.*, p. 72–73.

vechilor lor stăpîniri (*nove donationes*) și mai rar, donații propriu-zise din partea regelui, ca răsplată pentru credincioasele lor servicii militare, dovedite în lupta antiotomană⁴⁴. În această etapă (a doua jumătate a secolului XV), în ciuda unor treceri la catolicism, aproape întreaga nobilime din aceste regiuni rămăsese românească. Numai acele familii nobile românești care pășiseră mai sus în ierarhia socială erau pe cale să-și piardă specificul național.

În vremea regelui Matia Corvinul, după modelul oferit anterior de părintele său, cînd se elaborase un formular special de cancelarie pentru stăpînirile nobililor români⁴⁵, era în vigoare un asemenea formular pentru confirmarea cnezilor în stăpînirea cnezatelor lor (*Donatio keneziatuș per modum nove donationis factu*)⁴⁶. Prin aceasta se recunoștea să se conserve specificul stăpînirilor românești sub forma cnezatelor, stăpîniri prin care mica feudalitate românească își menținea încă personalitatea.

Toate aceste recunoașteri individuale, dar mai ales colective de vechi rînduiri și libertăți pentru români au asigurat la nivel local desfășurarea într-o anumită măsură a vieții românești în cadrul propriilor instituții. Recunoașterile sub formă de privilegii nu au fost însă pentru români binefaceri din partea oficialității și nu au venit spontan, prin grația stăpînitorilor. Aproape toate sînt rezultatele unui efort petiționar, prin care românii, conduși de cnezii și nobilii lor și întruniți în adunări, au analizat încălcările și abuzurile, au fixat revendicările și au ales reprezentanții care să obțină cele dorite. Argumentația cererilor are o dublă natură, fiind deopotrivă istorică și politico-militară. Latura istorică aduce în atenție vechi libertăți și rînduiri (cum încălcate de oficialități, dar de multe ori confirmate în scris chiar înainte de domnia lui Matia Corvinul. Latura politico-militară se axează pe credincioasele slujbe individuale, dar mai ales colective pe care românii le-au adus regalității și reprezentanților săi în apărarea țării (cu precădere față de turci) și în politica de centralizare⁴⁷. Românii au urmat această cale a cererilor în vederea recunoașterii în scris a vechilor lor libertăți sub forma privilegiilor numai cînd împrejurările i-au silit s-o facă. Asemenea împrejurări se referă la faptul că celelalte stări ale Transilvaniei, anume nobilimea, sașii și secuii primiseră încă din secolele XIII și XIV privilegii la nivel global (și regional uneori), care le garantau existența sub aspect juridic. Aceste acte, chiar dacă nu au fost totdeauna exclusiviste și unilaterale, au creat un cadru legal al privilegiaților pentru îngrădirea românilor și pentru încălcarea formelor lor străvechi de viață. În ceea ce privește pămîntul săsesc, faptul a fost remarcat de către Hilibi Gáal Lászlo, pe la jumătatea secolului trecut; el arată că cnezii se bucurau de drepturi și libertăți nobiliare (se considerau feudali), iar locuitorii cnezatelor aveau o situație egală cu a celorlalți locuitori (cu sașii). Încorporarea treptată a cnezatelor românești din sudul Transilvaniei în jurisdicțiile săsești — spune autorul — pe baza privilegiilor acordate de regele Matia Corvinul, deși din punct de vedere

⁴⁴ *Ibidem*, p. 70—75. Vezi și A. A. Rusu, Ioan A. Pop, I. Drăgan, *Izvoare privind evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1989, passim.

⁴⁵ A. A. Rusu, *op. cit.*, passim.

⁴⁶ Kovachich, M. G., *Formulae solennes styli*, Pest, 1799, p. 533.

⁴⁷ Vezi și Elekes L., *Essai des centralisation de l'État hongrois dans la seconde moitié du XV-e siècle*, Budapesta. 1960, p. 16—17.

legal aceasta nu ar fi trebuit să însemne raporturi de subordonare a românilor față de autoritățile săsești, a avut drept urmare răpirea drepturilor românilor și reducerea lor la situația social-economică nedreaptă, consfințită apoi de legiuirile feudale care au urmat.⁴⁸ Chiar dacă acest punct de vedere presupune unele nuanțări, el exprimă o evoluție reală, observabilă clar în secolul al XV-lea : pe de o parte nobilii, sașii și secuii (adică *universitas trium nationum*, după expresia statutelor militare ale regelui Matia de la 1463⁴⁹), recunoscuți ca stări, ca grupuri privilegiate, pe de altă parte românii care nu mai sînt o stare în veacul XV. Același veac însă a întîrziat pentru un timp subordonarea totală a românilor, deoarece a solicitat din plin participarea lor la efortul antiotoman. Conform unui izvor florentin de la 1479, românii din cele trei țări românești reprezentau circa două treimi din armatele regelui Matia, constituind factorul principal în lupta antiotomană⁵⁰. În bătălia de pe Cîmpul Pîinii (1479), Bonfini îi menționează în mod distinct pe români (*Valachi*), în compunerea oștii ardelenae, oaste condusă de Pavel Chinezul, probabil și el de origine română⁵¹. Aceste merite militare românești, conform rînduielilor feudale, nu au putut rămîne nerăsplătite. Răsplata, din păcate nu a putut lua forma unui privilegiu global, care ar fi periclitat statutul preferențial al celor trei națiuni, dar s-a materializat în privilegii locale pentru români. Insuficiența acestora reiese din desele încălcări și din plîngerile adresate de către români oficialității, precum și din revoltele la care aceștia au recurs uneori. Așa s-a întîmplat, de exemplu, în 1484, cînd două dintre națiuni — nobilimea și sașii — se plîngeau regelui că neamul românilor (*gens Olachorum*) s-a ridicat cu arma în mîină spre a-și recîștiga libertatea⁵². Regele se vede nevoit să ordone represiune exemplară, căci dobîndirea libertății de către românii majoritari ar fi răsturnat ordinea apărută de către cele trei grupuri privilegiate.

În final, se poate arăta că românii din Transilvania și din regiunile vecine încadrate Ungariei nu au obținut privilegiile globale în numele națiunii lor, nici în timpul regelui Matia Corvinul.

Însă într-o epocă în care din rîndul lor s-a ridicat Iancu de Hunedoara, pe care l-au urmat pentru apărarea creștinătății, nu se putea ca ei să nu se bucure de confirmări locale ale tradiționalelor lor libertăți. Nu este o întîmplare că în vremea lui Iancu de Hunedoara și Matia Corvinul românii obțin cele mai multe acte de donație și înobilări din istoria lor, că se recunoaște specificul stăpînirilor de moșii românești, că se promovează atîția români în funcții sau că se folosește atît de des noțiunea de *nobiles Valachi*. În același context, între 1457 și 1494 se cunosc cele mai numeroase recunoașteri de libertăți sub formă de privilegii acordate românilor din întreg evul mediu în Ungaria. Este un motiv în plus pentru a studia și din punctul de vedere al interferențelor epoca domniei ilustrului rege.

⁴⁸ Hilibí Gáal László, *Vizsgálódás az Erdélyi kenézségekrul*, Aiud, 1846; Șt. Pascu, *op. cit.*, vol. III, p. 356.

⁴⁹ *Hurm.* II/2, p. 146—148, nr. 126.

⁵⁰ Gh. I. Brătianu, *Origines et formation de l'unité roumaine*, București, 1943, p. 138.

⁵¹ I. Hațegan, *Un problème controversé : l'origine de Pavel Chinezul*, în „Revue roumaine d'histoire”, 1985, 24, nr. 4, p. 341—349.

⁵² *Hurm.*, II/2, p. 285, nr. 256.

LES PRIVILÈGES OBTENUS PAR LES ROUMAINS PENDANT LE RÈGNE DE MATHIAS CORVIN

Résumé

Pendant le règne de Mathias Corvin les Roumains de Transylvanie et de régions limitrofes incluses en Hongrie n'ont pas obtenu des privilèges globaux au nome de leur nation. Vu leur rôle dans la défense de la chrétienté, les Roumains ont bénéficié des confirmations locales de leurs libertés traditionnelles. Il est significatif que c'est à l'époque de Iancu de Hunedoara et Mathias Corvin que les Roumains ont obtenu le plus grand nombre d'actes de donation et d'anoblissement de leur histoire. A la même époque les Roumains furent promus dans l'appareil administratif et militaire. De toute la période médiévale de l'histoire de la Hongrie, c'est fut entre 1457—1494, que les Roumains ont reçu, la plus grand nombre de confirmations des libertés sous la forme des privilèges.